

IX Дио

**БРИГАДА У САНЦАКУ И
ЦРНОЈ ГОРИ**

(у саставу 2. ударног корпуса,
јуни—јули 1944)

ЦОКРЕТ ПРЕКО ДУРМИТОРА И ИЗБИЈАЊЕ У РЕЈОН ПЉЕВАЉА

Док је трајала седма непријатељска офанзива у источној Босни и прије избијања 17. дивизије у рејон Плужина, јединице 2. ударног корпуса држале су читаву територију Санцака и источне Црне Горе, осим Пљеваља, Пријепоља и Колашина.

По избијању у рејон Плужина 17. дивизија је привремено претпотчињена штабу 2. корпуса. Штаб 17. дивизије је 25. маја добио наређење, да са дивизијом пређе ријеку Тару, посједне просторију: Мељак—Чајниче—Челебић и затвори све важније правце који из долине ријеке Дрине изводе према Пљевљима.

Штабу дивизије је такође наложено да среди јединице, добро их одмори и нахрани, да врши поуну са новим борцима и да одржава чврсту везу и садејствује са јединицама 5. крајишке и 37. санџачке дивизије.

Штаб 17. дивизије је упутио 2. крајишку бригаду на Дурмитор, гдје је 25. маја стигла у рејон села Вирак, док су се 6. и Мајевичка бригада задржале у Плужинама до 27. маја.

Двадесет седмог маја и 6. бригада је извршила покрет преко Дурмитора, правцем: Николин До—Таван—Бобан—Добри До—Седло, и око 19.00 часова размјестила се у Пешћански крај, 8 км јужно од Жабљака, гдје је заноћила.

Јединице су се 28. маја срећивале и одмарале. Бригаду је веома топло примио народ овог краја, народна власт и команда мјеста Жабљак. Снабђевена је животином намирницама и одјећном опремом. Двадесет де-

ветог маја, у зору, бригада је, у улози претходнице 17. дивизије, извршила покрет према Санцаку, пребацила се на десну обалу ријеке Таре и размјестила у селу Селце. Послије једнодневног одмора у 19.00 часова, 31. маја, кренула је у правцу Пљеваља и преко Косаничког поља у току 1. јуна размјестила се на просторији села Какмуж—Хоћевина. Чим је стигла успоставила је непосредну везу са јединицама и штабом 4. крајишке бригаде 5. дивизије, која је затварала правац од Пљеваља према Бурђевића Тари. У исто вријеме 2. крајишка се размјестила у селима Вишњица и Захум, а 15. мајевичка на просторији села Бобово—Челебић.

У то вријеме у Пљевљима и Пријепољу налазило се око 1.200 до 1.500 Нијемаца са једним батаљоном тенкова и дивизионом артиљерије. На широј просторији Санцака дејствовале су у мањим групама четничка санџачка бригада и муслиманска милиција.

ПРЕДАХ У САНЦАКУ

Док се налазила у Санцаку, од 1. до 16. јуна, бригада је често мијењала положаје. Прво је затварала правац према Пљевљима и у садејству са 4. крајишком бригадом спријечавала продор непријатеља према Жабљаку, затим је затварала правце који из Горажда и Рудог изводе према Пљевљима, да би поново затварала правце из Пљеваља према Чајничу. Бригада се, углавном, задржавала у рејону Пљеваља. Овај период је испуњен честим борбама са Нијемцима који су вршили насилна извићања и у садејству са четницима покушавали да јединице 17. дивизије одбаце даље од Пљеваља и других гарнизона. Истовремено су четници и муслиманска милиција маневрисали и у мањим групама нападали јединице дивизије из позадине, пресретали курире и снабдјевачке органе, често им наносили губитке и на тај начин узнемиравали и развлачили јединице.

Од 2. до 5. јуна јединице бригаде су се срећивале на достигнутој просторији. У свим командама чета и батаљона, као и у штабу бригаде, анализиране су бор-

бе вођене у источној Босни и истакнути су позитивни примјери јединица и појединаца у дотадашњим борбама. Указано је и на грешке и пропусте појединих команди чета и штабова батаљона и извучена су искуства за наредни период. Свакога дана извођена је политичка настава, а борци су редовно информисани о војно-политичкој ситуацији у свијету и на југословенском ратишту.

Из Пријепоља у Пљевља стигло је 4. јуна око 100 њемачких камиона са људством и материјалом, а истог дана колона Нијемаца и четника, јачине око 350 војника кренула је из Пљеваља према положајима бригаде. Намјера непријатеља је била да испита јачину снага НОВЈ на овом правцу и могућност продора према Жабљаку, гдје се налазио партизански аеродром за примање савезничке помоћи. Послије краткотрајне борбе непријатељ се повукао у Пљевља.

У свим јединицама бригаде прослављено је 6. јуна отварање другог фронта искрцавањем савезника у Нормандији.

Штаб 17. дивизије је издао заповијест за општи напад непријатеља. Шеста бригада је нападала главним снагама на одсјеку Потпеће—Влаховићи, а слабијим на правцу Крушево—Подрогатец,¹ спријечавала је покрет непријатеља и наносила му губитке.

Непријатељ је стално нападао положаје бригаде. Иа десном крилу бригаде потиснуо је јаким снагама 6. јуна јединице 4. крајишке бригаде са комуникације Пљевља—Бурђевића Тара и угрозио партизански аеродром у близини Жабљака. Брзим продором главних снага прешао је на лијеву обалу Таре, док је слабије снаге са моторизацијом оставио на лијевој обали у рејону Бурђевића Таре. Ова акција непријатеља битно је утјецала на борбени распоред јединица 17. дивизије, јер је био угрожен њен десни бок, а посебно 6. бригада. Ради тога се комплатна 6. бригада поставила бочно према комуникацији Пљевља—Жабљак и дејствовала је у десни бок непријатеља.

¹ Архив VII, к. 982, рег. бр. 2/18—7.

Ноћу 5/6. и 6./7. јуна бригада је са два батаљона напала моторизовани одред Нијемаца у рејону Подрогатца и Башћиновића и присилила га на повлачење. Спалена су три камиона, а заплијењена су два пушкомитраљеза, 12 пушака, неколико сандука муниције, 100 противтенковских мина за минобацач, 100 тромблонских мина и 60 ручних бомби. Непријатељ је имао 14 погинулих и више рањених војника, а бригада једног погинулог и 3 рањена борца.

Преко села Какмуж и села Глибаћи 2. крајишка је напала непријатеља који се налазио на висоравни у рејону Косаничког и Битинског поља — рејону Пушински до — село Катуса. Петнаеста мајевичка је напала непријатеља на десној обали Таре — у рејону Левер Таре, са намјером да главним непријатељем снагама, које су прешле на лијеву обалу, пресијече одступницу, а потом да их окружи и уништи.

Општи напад је отпочео ноћу 7/8. јуна. Развила се жестока борба, која се водила дуж пута од Бурђевића Таре до Пхвеваља, па су моторизоване снаге непријатеља биле присиљене да се повуку у рејон Пљеваља. У овој борби није дошло до садејства са јединицама 5. крајшлке дивизије, (посебно између 6. бригаде 17. дивизије и 4. бригаде 5. крајишке дивизије). Четврта бригада је била присиљена да се повуче даље од пута Пљевља—Бурђевића Тара и запосједне положаје на Црном врху к. 1635. Поред тога, и заповијест за општи напад издата је касно. У овој борби није била ангажована ни 16. муслиманска бригада, која се налазила у рејону Негобуће, иако су за то постојали повољни услови. Захваљујући томе непријатељ се повукао у Пљевља уз знатне губитке. Послије ове борбе јединице 6. бригаде су се прикупиле на просторији Какмуж—Крушево.

У ноћи 11/12. јуна 17. дивизија је помјерила јединице у правцу Фоче и Чајничка. До краја слиједећег дана бригада је избила у рејон села Буковице—Ковачевићи—Селишта, а 2. крајишка у рејон Челебић. Петнаеста мајевичка и 16. муслиманска оријентисане су према Пљевљима и Чајничу. У току покрета јединице

бригаде су разбиле неколико четничких група, које су побјегле према Фочи, Горажду и Чајничу.²

Према прикупљеним подацима о непријатељу утврђено је да се у Фочи налазе четници, нешто Нијемаца и муслиманска милиција. Штаб дивизије је одлучио да 6. и 2. бригада, ноћу 13./14. јуна, нападну непријатељски гарнизон у Фочи, 16. муслиманска гарнизон у Чајничу, а 15. мајевичка да затвори правац према Пљевљима.³

У току подилажења Фочи 6. бригада је разбила четнике у рејону села Поникве и заробила четничку комору са 11 товара соли, која се кретала од Прибоја према Фочи.

Пошто је процијенио да не може пружити јачи отпор, непријатељ је одступио према Калиновику, тако да су јединице бригаде без борбе ушле у Фочу. Исте ноћи, 16. муслиманска бригада је ослободила Чајниче. Те ноћи су савезници спустили авиопошиљку за 17. дивизију у рејон села Поникве.

Слиједећег дана, 6. бригада је напустила Фочу и помјерила се према Устиколини и Металци са задатком да контролише правце који изводе према Санцаку.

У петнаестодневним борбама у Санцаку погинули су: Ибришимовић Ризах из Брчког, Марић Милош из Шековића, Опарица Марко из Мркоњић-Града, Перић Видоје из Братунца, Рељић Митар из Власенице, Суман Цемал из Грачанице, Вилотијевић Живко из Земуна, Вукосавић Драгомир из Земуна.

На поменутој просторији бригада је остала све до 4. јула и, уз незнатна помјерања чета, чистила је терен и извићала према Лиму и Дрини. Примљене су и извјесне количине средстава од савезника. У свим јединицама извођена је интензивна војна настава — тактичка обука, настава гађања са наоружањем и политичка настава. Под руководством штабова батаљона у свим четама је извршено бојно гађање из свих врста наоружања, која су била добро организована. Најбоље резултате постигле су јединице 3. батаљона. Карактеристично је да су све другарице гађале добро и да су у не-

² Зборник 1У/26, док. 43, стр. 180.

³ Глиго Мандић: 17. источнбосанска дивизија, страна 192.

ким четама постигле боље резултате од другова — мушкараца.

Прије доласка јединица 17. дивизије на ову просторију четници су били развили јаку пропаганду против НОВ и НОП-а. Већина српског живља била је заплашена и заведена четничком пропагандом, док је муслимански живаљ, због усташке пропаганде, био неповјерљив и пасиван. Велики дио мјештана је избјегавао сусрете са борцима, а стоку је склањао по шумама и скривеним мјестима. Предузете су мјере да се четничко-усташка пропаганда разобличи кроз политички и културно-просвјетни рад са народом. Послије ових мјера мјештани су постали нешто слободнији, често су контактирали са борцима и почели су враћати стоку својим кућама.

Озлојеђени због сталне активности јединица НОВ и ПОЈ и осјетних губитака, Нијемци, четници и усташе су појачали терор над народом у Пљевљима и околним селима, а посебно над симпатизерима НОП-а и члановима партизанских породица. Само за 15 дана стријељали су 15 лица.

Око 300 Нијемаца, четника и припадника усташке милиције напало је 27. јуна на положаје 15. мајевичке бригаде ради продора према Чајничу. Након једночасовне борбе одбијени су уз осјетне губитке.

Двадесет осмог јуна прослављен је Видовдан. У већим селима су одржани зборови, у присуству војске и народа, на којима су говорили руководиоци штаба бригаде и политички радници са терена. Поред упознавања присутних са војно-политичком ситуацијом у свијету, на савезничком и југословенском ратишту, говорено је и о бунама и устанцима, косовским јунацима, национално-револуционарној омладини и сарајевском атентату, о Гаврилу Принципу и његовим друговима — са посебним освртом на издају четника и усташа и потреби мобилизације свих способних људи за народно-ослободилачку борбу. Навече су одржане пригодне приредбе, на којима су присуствовали борци и народ околних села.

Дан формирања дивизије 2. јули — свечано је прослављен у свим јединицама бригаде. Одржане су смо-

тре јединида по батаљонима, са пригодним говорима. Послије подне одржане су приредбе са културно-забавним програмом, којима је присуствовао и народ. Главна прослава одржана је у Чајничу. Командант дивизије је прочитао наредбу о похвалама јединица и појединаца, а потом је политички комесар дивизије одржао пригодан говор, у којем се осврнуо на војно-политичку ситуацију у свијету и југословенском ратишту. На крају је изнио резултате које су постигле јединице дивизије у једногодишњој борби.

Послије говора политичког комесара дивизије изведен је забавни програм, којем су присуствовали борци и око 500 до 600 становника Чајнича и околних села.

Пошто је обавијештен о пристизању 1. пролетерског корпуса који се кретао из Босанске крајине према Фочи и Санцаку, штаб 17. дивизије је наредио штабу 2. крајишке бригаде да се и даље по сваку цијену одржи на лијевој обали Дрине и сачека јединице 1. пролетерског корпуса. Штабу 6. бригаде је наређено да јединице помјери јужно, с тим да контролише ријеку Бехотину и затвори правце који од Пљеваља изводе према Грацу. Петнаеста мајевичка је остала и даље на својим положајима.

Ноћу 4/5. јула 6. бригада се помјерила на просторију: Градац—Мељак—Хоћевина. Први батаљон са штабом бригаде и приштапским дијеловима смјестио се у Мељак; 2. батаљон у село Хоћевина, а Трећи у село Градац.

Пошто је открио намјере и правац покрета јединица 1. пролетерског корпуса непријатељ — Нијемци, четници и усташе, је отпочео покрет јачим снагама лијевом обалом ријеке Дрине, од Горажда према Фочи, правцем Устиколина—Пљевац. Слабим снагама прешао је на десну обалу Дрине. Координираним дејством 16. муслиманске, 2. крајишке и једног батаљона 3. крајишке пролетерске бригаде, непријатељ је дуж ријеке одбачен на лијеву обалу Дрине и протјеран преко Устиколине према Горажду.

У Фочу су 5. јула стигле јединице 1. пролетерске дивизије и отпочеле са пребацивањем преко Дрине у правцу Санџака.

Шестог јула је 6. бригада извршила покрет из рејона Градац—Мељак на просторију Пљешевина—Шљивенско—Хоћевина и затворила правац према Пљевљима. Јединице бригаде су одржавале везу са другим бригадама, десно са 15. мајевичком а лијево са 16. муслиманском, и у току наредног дана одбиле су неколико покушаја непријатеља да их збаца са положаја.

У штаб 15. бригаде стигла је 7. јула савезничка мисија за везу са штабом 17. дивизије, на челу са капетаном Смитом.

Сјутрадан је 16. муслиманска изашла из састава 17. дивизије, и преко Чајнича и Дрине упућена је у рејон Соколовића у састав 27. дивизије. Ради тога се 2. крајишка помјерила на просторију села Трпиње—Писаница и затворила правац Пљевља—Чајниче, док су њене положаја преузеле јединице 1. пролетерског корпуса.

С обзиром да су јединице 1. пролетерског корпуса избиле у шири рејон Фоча—Чајниче—Челебић, 17. дивизија је добила задатак да затвори правце који из Пљеваља изводе према ријечи Тари и да одржава везу са јединицама 37. и 5. крајишке дивизије, које су се налазиле у ширем рејону Пљевља—Потпећ—Шаховићи, ради бољег обезбјеђења аеродрома код Жабљака, гдје је у то вријеме пристизала савезничка помоћ и са којег су транспортовани тешки рањеници авионима за Италију.

У таквој ситуацији се 6. бригада, као дивизијска резерва, помјерила на просторију Какмуж—Крушево, док су положаје према Пљевљима преузеле 2. крајишка и 15. мајевичка. Штаб дивизије се налазио у селу Глибаћи.⁴

Ноћу 10/11. јула 1. и 3. батаљон 6. бригаде у садејству са једним батаљоном 2. крајишке напали су и растјерали четничку санџачку бригаду која је нападала наше јединице из позадине, са просторије села Вид-

⁴ Зборник Ш/8, док. 12, стр. 22.

ре—Вучје—Паучје. Убијено је 13 четника, а заплијењено 13 пушака и нешто муниције. Нијемци су довели ново појачање из Пријепоља у Пљевља, ради чега је појачана војничка и политичка будност код свих јединица бригаде.

Борци 6. бригаде сусрели су се 14. јула са борцима 1. пролетерске бригаде. Тек тада су руководиоци бригаде детаљније упознати о борбама које су вођене за вријеме десанта на Дрвар.

Петнаестог јула је 17. дивизија добила задатак да се поново пребаци сјеверно од пута Пљевља—Чајниче и да контролише комуникације Пријепоље—Пљевља и Пљевља—Устибар—Прибој. Послије краткотрајних припрема бригада се ноћу 15/16. јула, као деснокрилна колона дивизије, у рејону села Крече пребацила преко пута Пљевља—Чајниче, обишла Пљевља са сјеверозапада и избила у рејон пута Пљевља—Рудо. Успут је растјерала четнике и одбила Нијемце који су напали на десни бок бригаде. Затим је продужила покрет и разгјестила се у село Горње и Доње Бабине и обезбиједила са правца Пријепоља и пута Пљевља—Пријепоље.⁵

Друга крајишка се помјерила на просторију Крњача—Граница, а 15. мајевичка у село Бучје—Калусеровићи. Штаб дивизије и хируршка екипа смјестили су се у Бучју. У овом рејону, сем мањих чарки са четницима, који су припуцавали на јединице, и једног испада веће групе Нијемаца из рејона жандармеријске станице Јабука није било већих борби.

Период од 1. јуна до 15. јула веома је значајан за организацијско, морално-политичко и борбено јачање бригаде. Прекаљени борци, који су прошли сва искушења у седмој офанзиви, добили су могућност да мало предахну. Било је и оштрих борби, али оне нису биле тако тешке и исцрпљујуће као у претходном периоду. Било је довољно времена за одмор, а исхрана је била редовна и веома добра, па су искориштени повољни услови за интензиван рад на свим пољима: војном, политичком, пропагандном и партијском, а интензиван је био и политички рад са народом. Захваљујући веома до-

⁵ Зборник 111/8, док. 20, стр. 41,

бром старјешинском саставу, самопрегорном и умјешном раду политичких и партијских руководилаца, чете и батаљони су убрзо постали веома снажни борбени колективи. Јединице су биле релативно малог бројног састава, веома покретне, добро опремљене и наоружане. Свака десетина је имала по 2—3 пушкомитраљеза. Губици бригаде у борбама у Санџаку били су веома мали, а прилив нових бораца незнатан. Тако је бригада била спремна за предстојеће борбе са непријатељем у Србији, које су борци и старјешине бригаде жељно очекивали.

ПОКРЕТ И БОРБЕ НА МОКРОЈ ПЛАНИНИ И ЧАКОРУ

Да би задржали своје позиције у Србији, Нијемци су половином јула предузели снажну офанзиву на југу Србије са намјером да униште јединице НОВ на тој просторији. У исто вријеме настојали су свим силама да спријече продор јачих снага НОВЈ из источне Босне и Црне Горе у централни дио Србије. У вези са тим планирали су да офанзивом „Друфгенгер“, према Црној Гори дуж долине Лима, омогуће главним снагама 21. СС дивизије „Скендербег“, 14. пуку 7. СС „Принц Еуген“ дивизије и борбеној групи „Стрипел“, да са просторије Чакор—Плав—Гусиње окруже снаге 2. корпуса у рејону Андријевица—Беране (Иванград), набаце их на планинске масиве и униште.⁶

У вези са тим, 17. јула, штаб 17. дивизије добио је задатак да јединице што хитније пребаци у рејон Штитари—Беране.

Пошто су открили намјере штаба 17. дивизије, Нијемци су претходне ноћи поставили обезбјеђења на погодним положајима на путу Пљевља—Пријепоље, са намјером да спријече прелазак јединицама 17. дивизије јужно од пута. Положаји на Јабуци били су утврђени системом бункера, противпјешадијских минских поља и жичаним препрекама, које су, поред пјешадије, бра-

⁶ Архив VII, к. 9, док. бр. 1/16.

нили тенковима и артиљеријом. Ради тога је одлучено да се јединице дивизије непримирљиво пребаци преко пута Пљевља—Пријеполје, без упуштања у јаче окршаје.

Ноћу 17/18. јула, 6. бригада се, као лијевокрилна дивизијска колона, пребацила преко пута Пљевља—Пријеполје. Пошто је главнина колоне прешла пут, непријатељ је напао 3. батаљон, који се налазио на зачељу колоне, ватром артиљерије и тенкова, а затим је кренуо у напад снагама пјешадије. Трећи батаљон је прихватио борбу и одбио напад непријатеља. Том приликом је погинуо замјеник политичког комесара чете у 3. батаљону Предраг Бабић, а теже је рањен замјеник политичког комесара батаљона Војо Добрковић. Непријатељ је довукао појачање и извршио поновни напад на зачеље бригаде, али је противнападом 2. и 3. батаљона одбијен.

Сретна је околност што је тога јутра у рејону пребацивања јединица преко пута било магле, па непријатељ није могао прецизније да гађа, иначе би жртве биле веће.

Пошто је одбила напад непријатеља, бригада је продужила покрет и прикупила се у рејону Камене Горе. После кратког одмора, продужила је покрет, на челу дивизијске колоне, пребацила се преко пута Мојковац—Бијело Поље, прешла Лим, и у току дводневног и врло напорног марша 20. јула до 19.00 часова размјестила се на просторији села Будимље.⁷

У то вријеме у Будимљу се налазио штаб 4. црногорске пролетерске бригаде. После краћег одмора политички комесар 4. бригаде, Милија Станишић, упознао је штаб 6. бригаде са војно-политичком ситуацијом на фронту према Андријевици и приликама у овом крају. Петнаеста бригада се размјестила у селу Заостро, 2. крајишка у селу Драгосавци, а штаб дивизије у Беранама.

Штаб бригаде је искористио 21. јули за сређивање јединица и одмор бораца. Одмах по пристизању 17. дивизије у рејону Берана, у штабу 2. корпуса одржан је

⁷ Архив VII, к. 982, док. бр. 1/5.

састанак са штабовима дивизија — 2. пролетерске, 5. крајишке и 17. источnobосанске дивизије, на којем је анализирана ситуација и разрађен план дејства. Тога дана 14. СС пук 7. „Принц Еуген“ дивизије, дијелови 21. албанске квислиншке дивизије „Скендербег“, четници и квислиншка милиција напали су положаје 2. пролетерске дивизије у рејону Андријевица—Мурине—Кути. Моторизованом колоном, уз снажну подршку артиљерије и авијације, наступајући лијевом обалом Лима, последије жестоких борби 21. јула овладали су до краја дана Андријевицом и избили до линије: Рујишта—Трепча. Истовремено су наступали слабијим снагама десном обалом Лима, преко Шекулара и Калудре према Беранама.

Непријатељ је намјеравао да одбаци снаге НОВЈ из долине Лима, заузме аеродром у Беранама и спријечи покрет јединица НОВЈ према Србији.

Јединице 2. пролетерске дивизије, под притиском надмоћнијег непријатеља, повукле су се са положаја Жаљевица и Стањево брдо на линију Врања глава—Вјетерник—Дрељга, са које су зауставиле даље наступање непријатеља. Истовремено је требало што прије спријечити даље наступање непријатеља десном обалом Лима, преко Калудре и Шекулара.

Ради тога је, на заједничком састанку штабова дивизија у штабу 2. корпуса, одлучено да се изврши противнапад на обје непријатељске групације и да се непријатељ одбаци преко Андријевице у правцу Пећи.

Седамнаеста дивизија је добила задатак да са линије Симовча—Радованово брдо—Дебело брдо нападне и одбаци непријатеља који је већ био овладао Смиљевицом и Мокром планином и чврсто држао Чакор. Друга пролетерска дивизија је добила задатак да заустави наступање непријатеља док остале јединице не пређу у противнапад, а затим да им се прикључи.

Шеста бригада је добила задатак да што прије избије на линију Калудра—Дебелњак, пређе Загорску ријеку, у току ноћи 21 /22. јула нападне непријатеља на Мокрој планини и на тај начин омогући 4. црногорској бригади да брже наступа преко Шекулара и заузме Баљ—Висибabu и Сјекирицу. Друга крајишка је доби-

ла задатак да нападне непријатеља на Смшвеници, а 15. мајевичка је посјела положаје на линији Градина—Веља стијена са задатком да контролише долину ријеке Лешнице и Великог потока и одржава везу са јединицама 5. крајишке дивизије. Штаб дивизије се помјерио у Будимље.

Први ешелон 6. бригаде састава 1. и 3. батаљон, под командом замјеника команданта бригаде мајора Николе Звицера, без радних и пратећих водова батаљона, са минобацачима и тешким митраљезима на леђима бораца, кренуо је у 22.00 часа 22. јула и послје напорног ноћног покрета, у тишини и неопажено подишао непријатељу који се утврдио на положајима: Витањин крш—Усовиште—Капе. Први батаљон је заобишао непријатеља који се утврдио на доминантним положајима на Витањем кршу и избио иза његових положаја, док је 3. батаљон оријентисан према Мокрој планини.

Напад је отпочео у 07.00 часова. Лијевокрилним обухватом борци 1. батаљона су напали на непријатељски штаб и комору и нанијели им велике губитке. Пометња која је у први мах створена претворила се у панично бјекство, тако да су Нијемци и балисти напустили положаје и повукли се према селу Маслари и Јанковој глави.

У борби су рањени командири чета Момир Реметић и Жарко Пајкић. Заплијењен је један минобацач и веће количине мина, а послуга заробљена. Овом акцијом је олакшан покрет 4. црногорској бригади, јер се непријатељ на Јанковој глави, изложен унакрсној ватри јединица 6. и 4. црногорске бригаде, у нереду повлачио према Мокрој планини. У исто вријеме, даљи покрет 1. и 3. батаљона био је успораван јаком ватром и притиском непријатеља са лијевог бока, из рејона јужних падина Смиљевице и планинске куће Мургаш, које 2. крајишка није могла у току ноћи заузети. Сви покушаји непријатеља да у току дана, привлачењем свежих снага, збаци јединице 1. и 3. батаљона из рејона Капе—Усовиште остали су без успјеха.

У току дана стигао је и 2. батаљон, док су позадински дијелови бригаде остали у селу Калудра. Извршене

су припреме за напад на непријатељево упориште у рејону Мокра планина, око којег су се налазила јака утврђења још из времена црногорско-турских ратова, са шест добро утврђених камених зграда и системом утврђења дуж бивше границе од Чакора преко Мокре планине и Смиљевице према Тутину. Прије почетка напада у позадину непријатеља убачен је 1. батаљон, а затим су све јединице бригаде извршиле једновремен напад. После кратке борбе 6. бригада је разбила непријатеља и заузела жандармеријску станицу на Мокрој планини са околним утврђењима⁸, а остаци разбијеног непријатеља повукли су се према Чакору. То је био 3. батаљон 21. СС дивизије „Скендербег“, који је претходног дана потиснут са положаја Капе—Усовиште—Комсај. Командир 9. чете тога батаљона, поручник Алфред Шредер, у извјештају о борбама батаљона, поред осталог, каже:

... „Одвезао сам се 23. јула са једном колоном за дотур батаљону и у вечерњим часовима истог дана схи-гао сам батаљон, који се потучен повлачио у пуном расулу ка превоју Чакор. Сви командири чета и цео штаб батаљона погинули су или нестали. Губиди у људству, коњима и материјалу били су велики.“⁹

По разбијању непријатеља јединице бригаде су продужиле наступање и гонећи га заузеле слиједеће положаје: 1. батаљон на Планиници, и непосредно угрозивши превој Чакор, 3. батаљон на Ваганици, док је 2. батаљон главнином запосјео положаје источно од Капе, обезбјеђујући лијеви бок бригаде, а са једном четом положаје Заврш на споју са 3. батаљоном.

Тако је фронт непријатеља расјечен на два дијела и онемогућен му је био сваки покрет путем Пећ—Андријевица, преко Чакора, јер су превој Чакор и окуке пута били под митраљеском ватром јединица бригаде. Да би одбацио 1. и 3. батаљон непријатељ је привукао свеже снаге у јачини једног батаљона, са правца Пећ, и убацио их у борбу са намјером да поново овлада по-

⁸ Архив VII, к. 72, док. бр. 34/1.

⁹ Архив VII, к. 72, док. бр. 34/1.

положајима Планиница—Ваганица. Поред тога, око 10.00 часова, путем од Пећи према Чакору стигла је моторизована колона од око 20 камиона са војницима. Она се одмах развила и била је убачена у борбу са намером да одбаци јединице бригаде и поврати Мокру планину. Захваљујући храбрости и великој упорности бораца сви покушаји непријатеља да овлада Планиницом и Ваганицом остали су без успјеха. Знајући за важност ових положаја и општи задатак наших јединица Штаб бригаде је наредио да се ови положаји бране по сваку цијену. Једно вријеме у стрељачком строју, у погодним утврђењима, налазили су се и чланови штаба бригаде. Захваљујући упорности бораца, а прије свега командног кадра 1. и 3. батаљона и командног кадра чета, непријатељ није успио.

Док су 1. и 3. батаљон водили борбу за положаје Планиница—Ваганица, непријатељева колона јачине око 300—350 албанских квислинга избила је од Пећи, преко села Хаџовићи према Мокрој планини, испред положаја 2. батаљона, и после краткотрајних припрема убачена је у борбу. Међутим, упорном одбраном бораца 2. батаљона, вјештим маневром и убацивањем батаљонске резерве, непријатељ је одбијен и протјеран у правцу Руговске клисуре. Гонећи непријатеља, јединице батаљона су очистиле село Боге и посјеле положаје изнад Руговске клисуре.

Тако су сви покушаји непријатеља да одбаци јединице бригаде са превоја Чакор остали без успјеха.

Око 13.00 часова 24. јула, сјеверно од Чакора, преко Мокре планине стигла је претходница 5. крајишке дивизије — 4. крајишка, и два батаљона 10. крајишке бригаде. Команданти 4. и 10. бригаде упознати су од стране чланова штаба 6. бригаде са ситуацијом на положају и договорили су се о даљем раду. Пристизањем јединица 5. дивизије олакшан је положај јединица 6. бригаде и створени услови за дефинитивно разбијање непријатеља у рејону Чакор. После краткотрајних припрема јединице 5. дивизије су уведене у борбу.

У поподневним часовима 24. јула непријатељ се средио и поновио напад на 2. батаљон 6. бригаде. С обзиром на присуство јединица 5. дивизије штаб 6. бри-

гаде је одлучио да тежиште дејстава бригаде пренесе на лијево крило и појача 2. батаљон. Из борбе је извучен 3. батаљон и пребачен на лијево крило, док је Први и даље бранио положаје Планиница и Ваганица. По извршеној прегрупацији 3. и 2. батаљон су запосјели положаје на линији Кукајски врх—Заврш—Капе.

У току дводневних борби заустављен је продор непријатеља и на лијевој обали Лима. Избијањем 6. бригаде у рејон Чакора, а 4. црногорске на Сјекирицу, ситуација се знатно измијенила у корист јединица НОВЈ.

Да би рашчистио ситуацију у изворном дијелу Лима и омогућио покрет јачих снага према Србији, штаб 2. ударног корпуса, је донио одлуку ноћу 24/25. јула да увођењем у борбу 5. крајишке дивизије потпуно овлада рејоном Чакор—Плав—Гусиње и на тај начин разбије непријатеља. Задатак 17. дивизије био је да главним снагама — 2. крајишком и 15. мајевичком — затвори правац Турјак—Смиљевица и обезбиједи лијеви бок корпуса, а 6. бригадом садејствује главним снагама корпуса, с тим да одржи достигнуте положаје.

У таквој ситуацији штаб 6. бригаде је одлучио да извјесним исправкама положаја 2. и 3. батаљона још више учврсти достигнуту линију, а да са 1. батаљоном обезбиједи лијеви бок 4. крајишке бригаде у борби на превоју Чакор.

Покушаји непријатеља да збаци 2. и 3. батаљон са утврђених положаја снагама које су се спуштале са масива Хајла и Маја Дрмадан у правцу Мокре планине, уз истовремени притисак снага из рејона Руговске клисуре преко села Хадовићи, нису успјели. И 1. батаљон је одржао положаје на Планиници.

Да би одржао иницијативу, штаб бригаде је одлучио да са 2. и 3. батаљоном нападне непријатеља који је вршио притисак на положаје бригаде. Непријатељ је пружио жесток отпор, али је разбијен и присиљен да одступи према Руговској клисури и Смиљевици. У току гоњења батаљони су достигли до села Боге и Шкраљ, а поновни покушај непријатеља да их одбаци није успио.

За то вријеме главне снаге 2. ударног корпуса — 2. пролетерска и 5. крајишка дивизија, разбиле су не-

пријатеља, овладале Чакором и заузеле Плав, Гусиње и Андријевицу. И на лијевом крилу 6. бригаде, 2. крајишка и 15. мајевичка у потпуности су извршиле свој задатак. Тако су створени сви услови да се Оперативна група дивизије, како је то раније планирано, оријентише према Србији, без обзира што ликвидација разбијеног непријатеља није била докрајчена. Тај задатак је повјерен осталим снагама 2. корпуса.

Ноћу 26У27. јула 6. бригада је, према наређењу штаба 17. дивизије, напустила положаје на Мокрој планини и прикупила се у ширем рејону источно од села Забрће.

У борбама за јако утврђене и брањене положаје од Чакора до Мокре планине, командни кадар бригаде је показао пуну иницијативу и сналажљивост, а цјелокупни састав бригаде изванредну храброст. Непријатељ је претрпио велике губитке. Само на одсеку 6. бригаде имао је преко 60 погинулих, међу којима је био и један мајор, око 100 рањених и 18 заробљених Нијемаца. Заплијењено је: 1 минобацач, 7 пушкомитраљеза, 50 пушака, 190 мина, 23 коња и велике количине ратног материјала.

Власти губици су били 12 мртвих и 22 рањена борца. Погинуо је замјеник команданта 2. батаљона Звонко Павелић, политички комесар чете у 2. батаљону Кемо Капићић и замјеник командира чете у 1. батаљону Нећо Марковић. Теже је рањен и Лазо Радијевић, политички комесар 3. батаљона. Поред тога погинули су: Бољанац Миливоје из Земуна, Цвјетковић Милан из Добоја, Дружетић Павле из Земуна, Говорчин Родољуб из Земуна, Касанковић Сулејман из Тузле, Екмећић Никола из Старе Пазове, Јефтић Боро из Грачанице, Шулајић Обрад из Земуна, Урошевић Перо из Братунца. Сви тешки рањеници, у току наредног дана, отпремљени су са аеродрома у Беранама, авионима за Италију.

Треба истаћи велико гостопримство и помоћ коју су за вријеме борби око Чакора и Мокре планине штабу и борцима бригаде пружали народ околних села и руководство Андријевице и Берана — чланови општинских комитета и НО одбора, а посебно омладина. Они

су сваког дана доносили храну борцима бригаде — печене јагањце, пите, кајмак, сир, млијеко, хљеб, и остало, тако да борци нису осјетили одсуство бригадне интендантуре и радних батаљонских водова, који су задржани у рејону села Калудре сво вријеме док су се водиле борбе око Мокре планине и Чакора.

За постигнуте резултате у борби на Мокрој планини и за Чакор бригада је похваљена наредбом штаба 2. корпуса.

На мјесто тешко рањеног Лазе Радивојевића за политичког комесара 3. батаљона одређен је Милан Призмић.